# นิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาวไทอีสานในชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

# Cultural Ecology of Isaan Ethnic in Ban Rong Wai, Dong Mahawan, Wiang Chiang Rung District, Chiang Rai; Province

**วรรณะ รัตนพงษ์* ชาญชัย ฤทธิร่วม จามรี พระสุนิล**

อาจารย์ประจำ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

**Wanna Rattanapong* Chanchai Rittiruam Jammaree Prasunil**

Lecturer of School of Social Science, Chiangrai Rajabhat University
Soc_wanna@crru.ac.th

## บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย 3) การเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอีสาน และ 4) แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ใช้กระบวนการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีชุมชนในตัวแทนชุมชนหมู่บ้านร่องหวาย หมู่ 2 และหมู่บ้านใหม่ร่องหวาย หมู่ 11 ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย พบว่า สภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย มีประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ ก่อนปี พ.ศ. 2500 ขนาดของชุมชนเริ่มแรกมีประชากรอยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ยังขึ้นตรงกับบ้านดงมหาวัน หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งก่อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2541 บ้านร่องหวายได้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน ตามการแบ่งเขตการปกครองและการขยายตัวของครัวเรือนคือ บ้านร่องหวาย หมู่ 2 เดิม และบ้านใหม่ร่องหวาย หมู่ 11 ในปัจจุบันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีลักษณะชุมชน

กิ่งเมืองกิ่งชนบท โดยมีวัดร่องหวาย เป็นศูนย์รวมด้านประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนา ส่วนการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพ สิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านร่องหวายเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน และพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงประกอบไปด้วย การดำรงชีวิต สภาพเศรษฐกิจ ทั้งภายในชุมชนเอง และภายนอกชุมชน หลักการเชิงนิเวศวิทยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการการพัฒนาด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนบ้านร่องหวาย พบว่าในอดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินการใดๆ ก็ตาม เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมีความสำคัญหรือส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมกายภาพชีวภาพได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ ส่วนการศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน/สังคมบ้านร่องหวายจากการจัดเวทีชุมชนร่วมกับตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำ และตัวแทนจากหน่วยงานกลุ่มต่างๆในชุมชน มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนควรมีการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม โดยคำนึงถึงผลที่เกิดกับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

**คำสำคัญ :** นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ชาวไทอีสาน

## Abstract

This research aimed to study 1) the environment, social and cultural situation of Ban Rong Wai. Dong Mahawan, Wiang Chiang Rung District, Chiang Rai Province; 2) the relationship between the physical, the environment, and the cultural society of Ban Rong Wai; 3) the transformation of the Cultural Ecology of the ethnic groups from Isaan; and 4) the economic development, society, culture, and the environment of Ban Rong Wai, Dong Mahawan, Wiang Chiang Rung District Chiang Rai Province Use of qualitative research methods, according to the study, to collect data with observations, interviews and community forum in the Rong Wai Community Moo 2 and

Moo 11 Dong Mahawan Sub-district, Wiang Chiang Rung district, Chiang Rai Province.

The results of this research found that environment, social and cultural situation of Rong Wai Community was as follows. The village was settled before the year b.e. 2500, the size of the community, the initial population was 50 homes in B.E. 2541 (1998), the community was separated into two villages, according to the administrative divisions, and the expansion of the household. The Moo 2, the original and the Ban Mai Rong Wai Moo 11, large community was semirural. The urban communities were characterized by having a temple, a center for rattan, belief and faith tradition in Buddhist; and a learning source. The section on ecological changes of the relationship between physical. Environmental, social, cultural of Rong Wai Community was revealed that social and cultural changes of slit Wicker was in accordance with the changes of today's world. More over the factors that affected the change consists of subsistence economy, both within the community and outside the community; ecology principles involved with the planning, development, management, agriculture, relevant to the lives of people, Ban Rong Wai was showed in the past and the present, any action to increase agricultural productivity was important and affected the physical environment, both in a positive way and biometrics in a negative way. The section studies in economic development, society, culture and environment of the Ban Rong Wai Community Dong Mahawan Sub-district Wiang Chiang Rung District Chiang Rai Province could offer guidance on the development of community whish gathered from the social community forum with villagers, leaders and representatives of various groups in the community and authorities. The guideline for economic development, social, cultural and environmental quality of the community should be integrated in a consideration of the effect on the quality of life for people in the community, to be self-reliant communities and impact on environmental sustainability.

**Keywords :** Cultural Ecology, Isaan Ethnic

## บทนำ

เอกภาพในความหลากหลาย เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและสำคัญที่สุดของอาเซียน โดยเฉพาะความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมมีความซับซ้อน การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) เกี่ยวกับนิเวศวิทยามนุษย์จึงเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อทำความเข้าใจกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การดำรงอยู่ และการปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ความหลากหลายของวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่ตั้งถิ่นฐานของแต่ละภาคชาติพันธุ์ ได้ก่อให้เกิดแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่าง การเรียนรู้ถึงความหลากหลายของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีส่วนช่วยให้สามารถเข้าถึงแบบแผนของการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

ชาติพันธุ์ (Ethnicity) คือ สิ่งที่แสดงถึงพื้นฐานความเป็นมนุษย์ในแต่ละเชื้อชาติและแสดงถึงวิวัฒนาการของระบบสังคมการเมือง โดยในแต่ละภูมิภาคมักประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายเผ่าพันธุ์ โดยแต่ละเชื้อชาติก็จะมีวัฒนธรรมและประเพณีที่สวยงามเป็นของตนเอง ซึ่งจัดว่าเป็นสีสันทางชาติพันธุ์ของมนุษย์อย่างหนึ่งและเป็นความงดงามของสังคมโลกที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย จากกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบแผนเดียวกัน รวมถึงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เชื้อชาติและสัญชาติสอดคล้องกัน สำหรับผู้คนที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมักมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป โดยเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์และในขณะเดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นนับถือศาสนาเดียวกันหรือได้รับอิทธิพลจากกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมแบบเดียวกัน

นิเวศวิทยา วัฒนธรรม (cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือ

การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัวของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไข

คนอีสาน หรือไทอีสาน (Esarn Ethnic) เป็นหนึ่งในความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีและการดำรงชีวิตท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย ตามหลักฐานทางตำนานและพงศาวดาร ไทลาวเป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่เมืองสิงห์ ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา มายังแคว้นสิบสองจุไทยในเขตลุ่มแม่น้ำดำ ทางตะวันออกและคลุมลงมาทางใต้ในเขตหัวพัน ลงมาจนถึงบริเวณแคว้นตวัน-นินห์ ของญวน โดยมีลาวกลุ่มหนึ่งได้ขยายมาทางลุ่มแม่น้ำโขง ทางด้านตะวันตกและด้านใต้ ได้แสดงทัศนะว่าในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ตรงกับรัชกาลของพระยาสามแสนไทย เป็นช่วงเวลาที่คนลาวเริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งบ้านเมืองในอีสาน การเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยของคนลาว มีการเข้ามาอยู่ 2 ลักษณะคือ การอพยพเข้ามาลี้ภัย ตั้งเป็นบ้านเป็นเมือง ส่วนใหญ่จะกระจัดกระจายกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการถูกกวาดต้อนเข้ามา ส่วนใหญ่จะถูกนำมาอยู่ในเขตจังหวัดในภาคกลาง ซึ่งในคำรวมที่นักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์เรียกว่า "คนอีสาน" นั้นน่าจะมีคนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ปะปนกันอยู่และในหลายกลุ่มนั้นน่าจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ "ลาว" อยู่ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากงานเขียนของนักวิชาการบางคนที่กล่าวว่า หลังจากพวกละว้าหรือพวกข่าหมดอำนาจลง ดินแดนอีสานก็ถูกครอบครองโดยขอมและอ้ายลาว ต่อมาขอมก็เสื่อมอำนาจลง ดินแดนส่วนนี้จึงถูกครอบครอง โดยอ้ายลาวมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าเป็นอย่างนี้จริงจึงกล้าสรุปได้ว่า "อ้ายลาว" ก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวนั่นเอง

ในจังหวัดเชียงราย มีชุมชนที่น่าสนใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของคนอีสาน คือหมู่บ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีความเป็นมาของชุมชนยาวนาน และได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านไทอีสาน ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งผู้วิจัยสนใจศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอีสาน โดยมุ่งศึกษาสถานการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานในชุมชน

## วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอีสาน

4. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

## วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ประชาชน ในชุมชนบ้านร่องหวาย หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 11 ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย โดยกำหนดตัวอย่างแบบเจาะจง เป็นผู้ที่เป็นคนอีสานที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่ชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย โดยการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยการแนะนำของหน่วยตัวอย่างที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้ว ให้ได้จำนวนเพียงพอที่สามารถแทนค่าประชากรในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ โดยคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่เจาะจง จำแนกตามกระบวนการรวบรวมข้อมูลดังนี้

- เป็นคนอีสานที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่ชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

- ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านร่องหวาย หมู่ที่ 2 และผู้ใหญ่บ้าน บ้านใหม่ร่องหวาย หมู่ 11 โดยนิยามทั้ง 2 หมู่บ้านเป็นชุมชนร่องหวาย ซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้

- ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำตามธรรมชาติ และผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ

- ตัวแทนผู้ริเริ่ม ก่อตั้งหมู่บ้าน ก่อตั้งวัด และก่อตั้งโรงเรียน เช่น ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนบ้านร่องหวาย เจ้าอาวาสวัดร่องหวาย

- คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

- ตัวแทนชุมชน ด้านเกษตรกร ด้านเยาวชน ด้านกลุ่มอาชีพ ด้านผู้นำทางศาสนา ด้านผู้นำตามธรรมชาติ และกลุ่มสตรี

- ตัวแทนนามสกุลหลักที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบัน

เครื่องมือหลักในการศึกษา เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาวไทอีสานในชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) เป็นกรอบการทำงานหลัก ดังนั้น ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือ ได้แก่ การสังเกตแบบแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

## วิธีการดำเนินการศึกษา

1. ขั้นการศึกษาพื้นที่เป้าหมาย โดยนักวิจัยทำการสำรวจและประสานงานผู้นำชุมชน เพื่อนำเสนอโจทย์วิจัย และเข้าศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย คือ ชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

2. ขั้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการวางแผนการดำเนินงาน

3. กระบวนการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาปัจจัยที่เน้นการเข้าใจปรากฏการณ์การตีความหมาย ตามกรอบวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ในภาคสนาม การวิเคราะห์เริ่มจากการพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์จนมองเห็นมโนทัศน์หรือแนว คิดที่มีความหมายจากข้อมูลและเห็นความเชื่อมโยงของข้อมูลจนสามารถสรุปเป็นคำอธิบาย แนวคิดตามความหมายตามปรากฏการณ์ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูล คือ ชาวไทอีสานของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย โดยใช้เครื่องมือรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สามารถแสดงถึงกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์การศึกษา ได้ดังนี้

## การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาวไทอีสานในชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย การวิเคราะห์ข้อมูลไม่ใช่ขั้นสุดท้ายของกระบวนการวิจัย และไม่ได้เป็นขั้นตอนหนึ่งที่แยกออกมาจากขั้นตอนอื่นๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยจึงต้องวิเคราะห์ข้อมูลตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย

และต้องวิเคราะห์ย้อนกลับไปกลับมาหลายครั้งจนกว่าจะได้สิ่งที่ต้องการศึกษาครบถ้วน จนสามารถนำเสนอผลการวิจัยได้

อย่างไรก็ตามในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัย จัดระบบหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้รวบรวมมาโดยตีความอุปนัย และใช้วิธีบรรยาย อธิบายตั้งสมมติฐาน สร้างทฤษฎี และเชื่อมโยงสิ่งที่ศึกษาไปยังเรื่องอื่นๆ โดยจัดประเภท สังเคราะห์ ค้นหาแบบแผน และตีความข้อมูลที่รวบรวมมา

## สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยด้านการศึกษาสภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า สภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย มีประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ ก่อนปี พ.ศ. 2500 ขนาดของชุมชนเริ่มแรกมีประชากรอยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ยังขึ้นตรงกับบ้านดงมหาวันหมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งก่อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในปีพ.ศ. 2541 บ้านร่องหวายได้แยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน ตามการแบ่งเขตการปกครอง และการขยายตัวของครัวเรือนคือบ้านร่องหวายหมู่ 2 เดิม และบ้านใหม่ร่องหวายหมู่ 11 ในปัจจุบันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท โดยมีวัดร่องหวายเป็นศูนย์รวมด้านประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาในพื้นที่บ้านร่องหวายกับคนในชุมชนบ้านร่องหวาย ถือว่าเป็นการสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคนกับชุมชนป่าซึ่งในแต่ละระบบจะมีระบบความสัมพันธ์ภายในระบบของตนเองโดยชุมชนคนจะมีประชากรโครงสร้างทางสังคมปรัชญาชีวิตและเทคโนโลยี ซึ่งมีการเชื่อมโยงกันภายใต้ระบบต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง การบริหาร ฯลฯ ในขณะเดียวกันระบบนิเวศเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคนกับป่าที่มีการเชื่อมโยงภายใต้ระบบต่าง ๆ เช่น วงจรสายโซ่อาหาร วงจรแร่ธาตุชนิดต่างๆ วงจรน้ำ เป็นต้น ในทั้งสองระบบจะมีการปรับตนเองเสมอเมื่อมีผลกระทบเกิดขึ้น เพื่อสร้างเป็นจุดสมดุลใหม่การเชื่อมโยงกันระหว่างสังคมมนุษย์และระบบนิเวศได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดพลังงาน มวลสาร และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างระบบสังคมมนุษย์และระบบนิเวศ และจะปรับตนเองเมื่อมีผลกระทบจากระบบหนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่ง เช่น จากสังคมมนุษย์ไปสู่ระบบนิเวศ

เมื่อมนุษย์เปิดพื้นที่ป่าไม้เพื่อการเกษตรกรรม จะเกิดจากการกัดชะพังทลายของดิน และน้ำท่วมฉับพลัน ย้อนกลับมาสร้างความเสียหายให้มนุษย์ เป็นต้น ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องหาวิธีที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อรักษาความสมดุลของระบบทั้งสองระบบ

ในชุมชนบ้านร่องหวาย ความสัมพันธ์ของชุมชนกับระบบนิเวศเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านมีความใส่ใจในการให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่ป่าและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม จะเห็นได้จากการที่มีการดูแลป่าชุมชนร่วมกัน โครงการปลูกป่าของโรงเรียน เป็นต้น สำหรับการดูแลแหล่งอาหารของชุมชนและการจัดการป่าชุมชนบ้านร่องหวาย เรียกได้ว่า คือการจัดการป่าชั้นสอง การปลูกต้นไม้หลายชั้น การปลูกผสมผสาน การลิดกิ่งเพื่อเปิดแสง การจัดการป่าใช้สอย การอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้าน นอกจากนี้ในพื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนได้มีการรักษาต้นไม้ในนา การปลูกและรักษาต้นไม้หัวไร่ปลายนา การปลูกต้นไม้ผสมผสาน การปลูกต้นไม้ตามคันนา มีการรปลูกป่าชุมชน ปลูกต้นไม้สองข้างถนน แหล่งน้ำสาธารณะ ปลูกต้นไม้ในสวนหลังบ้าน การสร้างหมู่บ้านน่าอยู่

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและแนวความคิดนิเวศวิทยานั้น พบว่าความสัมพันธ์ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสามารถนำไปประยุกต์ได้ในหลากหลายสถานการณ์ ซึ่งคาดว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะมีขึ้นต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ในอดีตมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการปรับเปลี่ยน โดยวิธีการง่าย ๆ จากพฤติกรรมที่ถูกควบคุมโดยธรรมชาติได้พัฒนามาเป็นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เมื่อวิทยาการและเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้พัฒนาไปเป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์ในปัจจุบันกำลังอาศัยประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นจากผลของการเพิ่มประชากร ความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติดังกล่าว สามารถกระทำได้ในขอบเขตจำกัด เพราะธรรมชาติมีขีดจำกัดความสามารถอยู่เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น Carrying capacity เพื่อให้การพัฒนายังคงมีประสิทธิภาพในเชิงการผลิตและธรรมชาติยังคงสภาพที่มั่นคง ความเข้าใจในหลักเชิงนิเวศวิทยาจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับความสนใจ ดังนั้นหน้าที่ของระบบนิเวศและความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างและพฤติกรรมการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันและบ้านร่องหวายก็เป็นหนึ่งในกรณีศึกษาทางนิเวศวิทยาพฤติกรรม เศรษฐกิจอันรวมถึงเศรษฐกิจในชุมชนและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับ

ชุมชนภายนอก ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มไทอีสานในหมู่บ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย

การเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านร่องหวายเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน และพบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงประกอบไปด้วย การดำรงชีวิตสภาพเศรษฐกิจ ทั้งภายในชุมชนเอง และภายนอกชุมชน เช่น จากการสัมภาษณ์กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของหมู่บ้านร่องหวาย โดยมี แม่สังวาลย์ นนทพา เป็นประธานกลุ่ม มีกิจกรรมการออมทุกเดือน โดยจิตประจำเป็นในลักษณะการจัดการสหกรณ์มีโครงสร้างการทำงานของสมาชิกในชุมชนซึ่งดูแลสวัสดิการของชุมชนด้านเศรษฐกิจในกลุ่มนี้เป็นลักษณะการจัดการหุ้นหุ้นละ 10 บาท โดยมีข้อกำหนดการซื้อหุ้นของสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพดานขั้นสูงสุดคนละไม่เกิน 500 บาท ลักษณะการปันผล มีการปันผลปันผลทุก ๆ 1 ปี ลักษณะการออม มีการออมทุกเดือนเดือนละ 1 ครั้ง โดยตั้งกรรมการบริหารจัดการกลุ่ม หลักการเชิงนิเวศวิทยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการการพัฒนาด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนบ้านร่องหวาย พบว่า ในอดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินการใด ๆ ก็ตามเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมีความสำคัญหรือส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมกายภาพชีวภาพได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ

หลักการเชิงนิเวศวิทยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการการพัฒนาด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนบ้านร่องหวาย พบว่าในอดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินการใด ๆ ก็ตามเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมีความสำคัญหรือส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมกายภาพชีวภาพได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ ในทางบวกสภาพแวดล้อมอาจได้ประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว เช่น การเกษตรที่มีการเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงเทคนิคการจัดการน้ำและดิน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า สภาพทางกายภาพของบ้านร่องหวายเป็นลักษณะพื้นที่ราบลุ่มน้ำ มีแหล่งน้ำในหลายบริเวณ จากแผนที่ทางกายภาพของหมู่บ้านจะเห็นว่า บริเวณพื้นที่ทำการเกษตรประกอบไปด้วยแหล่งน้ำสำคัญ ทั้ง ห้วย และคลอง (รวมถึงแม่น้ำกกที่อยู่ห่างออกจากหมู่บ้านไประยะหนึ่ง) ลำน้ำคลองแม่เผื่อ (ทิศใต้ของหมู่บ้าน) พื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม(ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน) เป็นต้น และในทางบวกเช่นกันสภาพแวดล้อมที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินการด้านการเกษตร มีการจัดการการใช้ที่ดินปรับสภาพการใช้ที่ดินของพื้นที่ที่ไม่มีความเหมาะสมเพื่อทำการเกษตร ให้สามารถทำ

การเพาะปลูกได้ ในทางตรงกันข้ามเทคนิคและวิธีการในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาวะแวดล้อมได้ ทั้งที่เป็นการชั่วคราวหรือเป็นการถาวร เช่น การใช้ยาปราบศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยบำรุงดิน การใส่ปุ๋ย การกำจัดแมลง ฯลฯ

จากผลกระทบข้างต้นพบว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญส่งผลกระทบต่อปัจจัยที่จำกัดหรือสนับสนุนการเจริญเติบโตของสิ่งที่มีชีวิต นอกจากนี้หากเราพิจารณาถึงกรณีของความสัมพันธ์ ระหว่างนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพบว่าในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะพบความสำคัญต่อปัญหาที่ว่าด้วย 1) ในการประกอบอาชีพรายการทำการเกษตรพืชอะไรบ้างที่สามารถนำมาปลูกในพื้นที่ที่จะพัฒนาหรือเข้าใจได้ง่ายว่าที่ไหนที่พืชสามารถปลูกได้และให้ผลผลิตสูงสามารถปลูกเพื่อยังชีพในอดีตและในปัจจุบันสามารถผลิตเพื่อขายและในอนาคตสามารถสนองตอบต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ 2) สมรรถนะของดินในเชิงการผลิตในพื้นที่พัฒนาหรือในพื้นที่ที่มีภูมิอากาศเหมาะสมสำหรับเพาะปลูกพืชต้องมีสภาพเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน/สังคมบ้านร่องหวายจากการจัดเวทีชุมชนร่วมกับตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำ และตัวแทนจากหน่วยงาน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนควรมีการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม โดยคำนึงถึงผลที่เกิดกับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ได้ดังนี้ 1) แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมในลักษณะเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นมิติการพึ่งตนเองก่อนจะขยายผลสู่กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกำไรต่อชุมชนทั้งสังคม ในลักษณะผลกำไรที่เป็นทุนความรู้ ทุนชุมชน เป็นต้น กล่าวได้ว่ามีรูปแบบแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แบบ "เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง" ภายใต้กระแสหลักในปัจจุบัน 2) แนวทางในการพัฒนาด้านสังคม และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนบ้านร่องหวายมี 2 แนวคิดในการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยส่วนแรกคำนึงถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ สังคมวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง โดยการพัฒนาจะมีการผสมผสานความคิดความเชื่อดั้งเดิมกับความเป็นสมัยใหม่ ไทอีสานในบ้านร่องหวาย มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสังคมวัฒนธรรมในการประยุกต์ให้เหมาะสม เช่น ด้านภูมิปัญญา ก็จะเป็นการผสมผสานความคิด

ของผู้ถ่ายทอด (เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์) และความคิดของผู้สืบทอด (คนรุ่นหลัง) และอีกแนวทางการพัฒนาด้านสังคมวัฒนธรรมอีกแนวคิดหนึ่ง คือ มีกลไกงานพัฒนาแนวศาสนาซึ่งใช้ศาสนาเป็นตัวนำเข้าสู่ประชาชน จะเห็นได้จากกิจกรรมบุญประเพณี ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพศรัทธา ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดร่องหวาย หรือกิจกรรมโรงเรียนสอนธรรมะในวันอาทิตย์ ที่ชาวบ้านมีความสบายใจอย่างมากที่บุตรหลานไปเรียนธรรมะที่วัดร่องหวายในวันหยุดสุดสัปดาห์ 3) แนวทางการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาในพื้นที่บ้านร่องหวายกับคนในชุมชนบ้านร่องหวาย ถือว่าเป็นการสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคนกับชุมชนป่าซึ่งในแต่ละระบบจะมีระบบความสัมพันธ์ภายในระบบของตนเองโดยชุมชนคนจะมีประชากรโครงสร้างทางสังคมปรัชญาชีวิตและเทคโนโลยี ซึ่งมีการเชื่อมโยงกันภายใต้ระบบต่างๆ เช่น การเมือง การปกครอง การบริหาร ฯลฯ ในขณะเดียวกัน ระบบนิเวศเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคนกับป่าที่มีการเชื่อมโยงภายใต้ระบบต่าง ๆ เช่น วงจรสายโซ่อาหาร วงจรแร่ธาตุชนิดต่าง ๆ วงจรน้ำ เป็นต้น ในทั้งสองระบบจะมีการปรับตนเองเสมอเมื่อมีผลกระทบเกิดขึ้น เพื่อสร้างเป็นจุดสมดุลใหม่ การเชื่อมโยงกันระหว่างสังคมมนุษย์และระบบนิเวศ ได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดพลังงาน มวลสาร และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างระบบสังคมมนุษย์และระบบนิเวศ และจะปรับตนเองเมื่อมีผลกระทบจากระบบหนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่ง เช่น จากสังคมมนุษย์ไปสู่ระบบนิเวศ เช่น เมื่อมนุษย์เปิดพื้นที่ป่าไม้เพื่อการเกษตรกรรม จะเกิดจากการกัดชะพังทลายของดิน และน้ำท่วมฉับพลัน ย้อนกลับมาสร้างความเสียหายให้มนุษย์ เป็นต้น ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องหาวิธีที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อรักษาความสมดุลของระบบทั้งสองระบบ โดยชุมชนเน้นการบังคับใช้กฎหมายในการดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำสู่การพัฒนาในด้านดังกล่าวเป็นสำคัญ

## อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพและสิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าเป็นการสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคนกับชุมชนป่าซึ่งในแต่ละระบบจะมีระบบความสัมพันธ์ภายในระบบของตนเองโดยชุมชนคนจะมีประชากรโครงสร้างทางสังคมปรัชญาชีวิตและเทคโนโลยี ซึ่งมีการเชื่อมโยงกันภายใต้ระบบต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง การบริหาร ฯลฯ ในขณะเดียวกัน ระบบนิเวศเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคนกับป่าที่มี

การเชื่อมโยงภายใต้ระบบต่าง ๆ เช่น วงจรสายโซ่อาหาร วงจรแร่ธาตุชนิดต่าง ๆ วงจรน้ำ เป็นต้น ในทั้งสองระบบจะมีการปรับตนเองเสมอเมื่อมีผลกระทบเกิดขึ้น เพื่อสร้างเป็นจุดสมดุลใหม่ การเชื่อมโยงกันระหว่างสังคมมนุษย์และระบบนิเวศ ได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดพลังงาน มวลสาร และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างระบบสังคมมนุษย์และระบบนิเวศ และจะปรับตนเองเมื่อมีผลกระทบจากระบบหนึ่งไปยังอีกระบบหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา เรื่องการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ : กรณีศึกษา ชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของวัฒนธรรมชนชาติมอญในบริบทสังคมไทย องค์ประกอบสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญเกาะเกร็ดมี 3 ประการ คือ ประเพณี เทคโนโลยีและความเชื่อ องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์พึ่งพาซึ่งกันและกันและเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนมอญเกาะเกร็ด อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวได้รับผลกระทบจากปัจจัยทางด้านนโยบายของรัฐ ปัจจัยทางนิเวศวิทยาและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมไทย ในกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ด อิทธิพลจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมไทย ทำให้วัฒนธรรมด้านประเพณีลดความเข้มข้นลง อิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ระบบการผลิตแบบยังชีพในอดีตซึ่งใช้แรงงานคน สัตว์ และทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักกลายเป็นการผลิตเพื่อการค้าในปัจจุบัน ขณะที่ความเชื่อที่ให้ความเคารพแก่ผู้อาวุโสและบรรพบุรุษยังคงหลงเหลืออยู่ เพราะชุมชนมอญเกาะเกร็ดยังคงสืบทอดความสัมพันธ์ในครอบครัวและการจัดระเบียบทางสังคมที่ให้ความเคารพแก่ผู้อาวุโสและบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น ทำให้ชุมชนมอญเกาะเกร็ดยังคงปรับตัวสืบทอดวัฒนธรรมของตนไว้ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (มศรี ศิริขวัญชัย, 2541)

นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วาริน จันทศรี (2546) เกี่ยวกับมุมมองทางด้านภูมิปัญญาของวัฒนธรรมไทอีสานที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของนิเวศวิทยามนุษย์กับระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติ ในการศึกษาวิจัยเรื่อง งานหัตถกรรมผู้ไท : การใช้วัสดุ ภูมิปัญญาและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเรือนผู้ไท ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าของก่องข้าวในวัฒนธรรมอีสาน และกระบวนการกลายเป็นสินค้าทาง วัฒนธรรมของก่องข้าว โดยใช้แนวคิดการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แนวทางการสัมภาษณ์ แนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้อาวุโส ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สมาชิกกลุ่มจักสานก่องข้าว ชาวบ้านทั่วไป และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยเรื่องดังกล่าวยังพบว่า คุณค่า

ของก่องข้าวในวัฒนธรรมอีสาน เป็นคุณค่าด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการสานสัมพันธ์ของคนในชุมชน สำหรับกระบวนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของก่องข้าว ซึ่งมีกระบวนการผลิตภายใต้มาตรฐานเดียวกัน การแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญ การกำหนดราคาและการสร้างช่องทางการจำหน่าย การให้คุณค่าและความหมาย การสนับสนุนจากภาครัฐ และการเปลี่ยนแปลงด้านรูปลักษณ์และหน้าที่ของก่องข้าว การเปลี่ยนแปลงของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพ สิ่งแวดล้อมกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านร่องหวายเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน และพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงประกอบไปด้วย การดำรงชีวิต สภาพเศรษฐกิจ ทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน หลักการเชิงนิเวศวิทยาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการการพัฒนาด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนบ้านร่องหวาย พบว่า ในอดีตจนถึงปัจจุบันการดำเนินการใดๆก็ตามเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมีความสำคัญหรือส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมกายภาพชีวภาพได้ทั้งในทางบวกและในทางลบ และแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชน/สังคมบ้านร่องหวายจากการจัดเวทีชุมชนร่วมกับตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำ และตัวแทนจากหน่วยงาน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนควรมีการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม โดยคำนึงถึงผลที่เกิดกับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรศิริ ปาณินท์ (2548) เรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของหมู่บ้านไทเขิน : เชียงตุง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ วิถีชีวิตและเรือนไทเขินในเชียงตุง เพื่อที่จะได้คำตอบที่เชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมหรืออีกนัยหนึ่งคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืนของหมู่บ้านไทเขินในเชียงตุง ซึ่งจะเป็นผลต่อการพัฒนาแนวคิดในการออกแบบวางผังหมู่บ้านและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างจากการศึกษาซึ่งเน้นการสำรวจภาคสนามทางกายภาค โดยใช้กรอบความคิดในการศึกษาบริบทที่สัมพันธ์กับการศึกษาเฉพาะกรณีและการศึกษาเปรียบเทียบจากหมู่บ้านไทเขินที่บ้านหนองอ้อ อำเภอเชียงตุง บ้านเหม้า และบ้านยางลอ อำเภอยางลอ และบ้านเด่นช้าง บ้านล่าว บ้านเสี้ยว อำเภอกาดฟ้า จังหวัดเชียงตุง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของอธิราชย์ นันขันตี (2558) เรื่องการนับถือผีของชาวไทยย้อ : ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและ

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งพบว่า การนับถือผีของชาวไทยย้อท่าอุเทน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเชิงสหวิทยาการที่คอยชี้แนะ อธิบาย ให้ความรู้ ช่วยเหลือ คุ้มครอง ป้องกัน ชาวไทยย้อจากภาวะการณ์ ต่าง ๆ เมื่อประสบปัญหาและขาดที่พึ่ง ขณะเดียวกันการนับถือผีของชาวไทยย้อยังสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคมความเชื่อของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีรากฐานวัฒนธรรมในฐานะผีประจำ พื้นที่จากตำนานอุรังคธาตุ แต่เมื่อเวลาผ่านไป เรื่องเล่า ประสบการณ์ อาจส่งผลให้เกิดความเชื่อ แตกต่างกันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้การนับถือผีของชาวไทยย้อท่าอุเทน ยังมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการใช้ภูมิปัญญาจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยมีข้อปฏิบัติในการใช้ทรัพยากรที่มีส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเป็นระบบ จนนำไป สู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต และประยุกต์ภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม และร่วมกันหาทางออกของปัญหาทรัพยากรที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป เช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ในการศึกษาสภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องหวาย ตำบลดงมหาวัน อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย เป็นกระบวนการศึกษาแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขั้นตอนการเตรียมความพร้อมเป็นสิ่งสำคัญมาก ผู้วิจัยต้องทำการชี้แจง ทำความเข้าใจกับชุมชน รวมทั้งการจัดเวทีชุมชนต้องมีการดำเนินการเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้วิจัย ทั้งผู้นำ ตัวแทนชุมชน และนักวิจัยเองให้เข้าใจและชัดเจน จะช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นไปได้ด้วยดี

### 2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการขยายพื้นที่การศึกษาเชิงลึกในพื้นที่ชุมชนไทอีสานในจังหวัดเชียงรายเกี่ยวกับการจัดการชุมชนและการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เนื่องจากชาติพันธุ์ไทอีสานในจังหวัดเชียงรายมีหลายพื้นที่ และสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติการพัฒนาเพิ่มเติมจากฐานคิดการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม

2.2 การศึกษาการเปลี่ยนแปลง และแนวทางการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารจัดการชุมชนที่แสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนา หน่วยงานปกครอง

ส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จึงควรนำไปปรับนโยบายการพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมถึงเป็นกลไกในการขับเคลื่อนสังคมแห่งการเรียนรู้และจะทำให้ชุมชน มีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

## เอกสารอ้างอิง

เขมภัทท์ เย็นเปี่ยม. (255) 1. **กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษา : เปรียบเทียบชุมชนต้นแบบในแถบภาคกลางกับชุมชนนำร่องในเขตกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จำนงค์ อัปภัย และคณะ. (2557). **รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม ของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.** วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่ : 20 ฉบับที่ : 2 เลขหน้า : 77-88 ปีพ.ศ. : 2557

มศรี ศิริขวัญชัย. (2541). **การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ : กรณีศึกษาชุมชนมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

วาริน จันทศรี. (2546). **งานหัตถกรรมผู้ไท : การใช้วัสดุ ภูมิปัญญาและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเรือนผู้ไท.** ขอนแก่น : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วศินา จันทรศิริ และ สิริพิชญ์ วรรณภาส. (2543). **สังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีการจัดความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์.** สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อธิราชย์ นันขันตี. (2558). **การนับถือผีของชาวไทยย้อ : ความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม.** มหาวิทยาลัยบูรพา

อรศิริ ปาณินท์. (2548). **นิเวศวิทยาวัฒนธรรมของหมู่บ้านไทเขิน : เชียงตุง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ วิถีชีวิต และเรือนไทเขินในเชียงตุง.** วารสารระแนง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฉบับที่ 4 หน้า 136-147 แหล่งข้อมูล http://anchan.lib.ku.ac.th /kukr/handle/003/20832 สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2559